

Ο Ν Ο Υ Μ Α Σ

ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ
ΠΟΛΙΤΙΚΗ - ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ -
ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ
Δ. Π. ΤΑΓΚΟΠΟΥΛΟΣ

*Ένας λαός θνύσσεται έμα
δείξη πώς δε φοβάται την
αλήθεια — ΨΥΧΑΡΗΣ.

Κάθε γλώσσα έχει τους φυ-
σικούς της κανόνες.
ΒΗΛΑΡΑΣ

ΧΡΟΝΙΑ ΣΤ'.

ΑΘΗΝΑ, ΚΕΡΙΑΚΗ 20 ΤΟΥ ΑΙΩΝΑΡΗ 1908

ΓΡΑΦΕΙΑ: ΑΡΧΟΣ ΖΗΝΩΝ ΑΡΙΘΜ. 2

ΑΡΙΘΜΟΣ 305

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ. Τρεις μελέτες του Ψυχάρη.
Γ. ΝΤ' ΑΝΝΟΥΝΤΖΙΟ. Η «Τζοκόντα» μετάφραση Ν.
Ποριώτη (τέλος).
ΙΑΤΡΙΚΕΣ ΙΣΤΟΡΙΕΣ διηγημένες από τους άρρώ-
στους. Από τη κλινική του καθηγητή κ. Γ. Φωκά.
ΔΑΒΑΖΑΝΓΚΑΣ. Οι δύο μάγοι (παράμυθο Σακαλά-
βικο).
ΠΟΙΗΜΑΤΑ. Βαση—Δάκης.
ΠΑΡΑΓΡΑΦΑΚΙΑ — Ο,ΤΙ ΘΕΛΕΤΕ — ΧΩΡΙΣ
ΓΡΑΜΜΑΤΟΣΗΜΟ.

ΤΡΕΙΣ ΜΕΛΕΤΕΣ

ΤΟΥ ΨΥΧΑΡΗ

Essai sur le Grec de la Septante. (Ex-
trait de la «Revue des Etudes juives». A-
vril 1908 Paris Librairie Klincksieck).

Έδω και δεκαπέντε χρόνια έπρεπε στα χέρια μου κάποιο σοφό πολυσέλιδο βιβλίο βγαλμένο από το Πανεπιστήμιο της Λωζάννης την περιέργειά μου την κίνησε ξεχωριστά μέσα σ' αυτό ένα μελέτημα για το «Ελληνικό ιδίωμα της Κεινής Διαθήκης». «Βιβλιοθήκη από λογής χριστιανικά βιβλία, τη θέλει ο συγγραφέας, καμωμένα, αν όχι σε διαφορετικά χρόνια, μα πάντα σε ύψος διαφορετικό, το έν' από το άλλο». Θυμάμαι εκεί που σημειώνονταν παραδείγματα λογής για τους Έβραϊσμούς του Μάρκου, για τους Έλληνισμούς του Λουκά, για τα άραματικά θέματα του κατά Ματθαίον Ευαγγελίου, για το βιβλικώτατο 'Ιωάννη, για τον κλασικώτατο 'Ιάκωβο και με συγκίνηση στάθηκα στην ανάλυση της δύναμης του Παύλου που μόρφωσε τη γλώσσα του όπως όπως, λιγάκι από τα ελληνικά των Έβδομήκοντα πιο πολύ από τα εβραϊκά των πατέρων του, και κατάρθωσε από την Κοινή γλώσσα να βγάλει λόγο δικό του καινούριο, έξω από κάθε κλασσική και πλαστική γνώση, χαρίζοντας του κόσμου τον ανεχτίμητο θησαυρό αέν οστρακίνους σκεύειν, ένα η υπερβολή της δυνάμεως ή του Θεού και μη εξ ήμων, καθώς έγραφε. Θυμάμαι ακόμα πώς μέσα στη διδαχτική μελέτη εκείνη ο σοφός συγγραφέας της, μιλώντας και για τη γλώσσα της Παλαιάς Διαθήκης. έλεγε πώς είναι έργο γεννημένο πιο πολύ για τις θρησκευτικές, παρά για τις λογοτεχνικές ανάγκες του καιρού εκείνου. άράδιαζε τα μεταφραστικά παρανοήματα

των Έβδομήκοντα, που άλλοτε παρκαφράζον παρά πολύ ελεύτερα, φεύγοντας όσο δεν παίρνει άλλο από το πρωτότυπο, και ρίχνοντας νερό στο κρασί του, και που άλλοτε λέξη προς λέξη και δουλικώτατα μεταφέρουν τους έβραϊσμούς του.

Τα γοργά και λιγοστά διαβάσματα τούτα μου έφερε τώρα στο νου ή μελέτη του Ψυχάρη, άπάνου στη γλώσσα της Παλαιάς Γραφής. Ο Ψυχάρης, καθώς και παντού όπου ρίχνει τη ματιά του, κάπως αλλοιώτικα βλέπει, και κάπως ξεφεύγει από τα παραδομένα, και κάπως με το δάχτυλό του σά να μας δείχνει κατατόπια αλογάριαστα για την ώρα. Η γλώσσα των Έβδομήκοντα, μας λέει, έν' ένα μνημείο σημαντικώτατο, ένα μεγάλο παλάτι της Κοινής γλώσσας. άζει, όσο δε μπορείς να φανταστής, για την ιστορία της ελληνικής γλώσσας, καθώς άκέρια κι ολοκληρωτική ή γλώσσα τούτη ξετυλίχτηκε από την άρχή ως τα τώρα. Ός τα τώρα ή γλώσσα της Παλαιάς Διαθήκης ζεστάθηκε για τους έβραϊσμούς της. Μα ο Ψυχάρης μας διδάσκει πώς όσο πιο πολύ ένας τύπος είναι δημοτικός μέσα στους Έβδομήκοντα, τόσο πιο άζει να τότε σεβαστούμε, δηλαδή να τότε μελετήσουμε. Δε μπορείς να καταλάβεις το κείμενο των Έβδομήκοντα χωρίς τη βοήθεια της νέας ελληνικής γλώσσας, με άλλα λόγια, της δημοτικής. Η γλώσσα της Παλαιάς Διαθήκης είναι, σωστά να το ζετάσης, Έλληνική γλώσσα και ζωντανή γλώσσα. ή Κοινή του καιρού εκείνου, καθώς είπαμε. Το άποδείχνουν το φωνητικό και το τυπικό σύστημα της γλώσσας, που βρίσκονται και τα δύο τους ίδια ξανά στα δικά μας τα ρωμαϊκά. Από τους φωνολογικούς νόμους και από τους τύπους δείχνεται ή ζωή κάθε γλώσσας. Για τούτο και ή καθυρεύουσα που γράφει 'ιδώ πέρα είναι προωρισμένη να χαθή, και χάνεται στο καθ μερικό μεταχείρισμα, γιατί καθόλου δε λογαριάζει τα δυο τούτα ουσιοδέστατα στοιχεία. Στο έβραιοελληνικό τάχα ιδίωμα της Παλαιάς Διαθήκης δε βρίσκει κανείς ένα φινόμιο φωνολογικό ή μορφολογικό που να μη ξαναβρίσκεται στην καθαυτό ελληνική ή που να μην έχη την άφορηή του στη νέα ελληνική γλώσσα. Λόγια που περνούσαν για γνήσια βιβλικά να που παρουσιάζονται τώρα στους πάπυρους!

Ο Ψυχάρης σημειώνει κ' έξετάζει τις γνώμες που παρατάκανε άγγλοι και γερμανοί, άπάνου στο ζήτημα. Κυριώτερα, ένας άπ' αυτούς, ο Deismann, κατάγινε με τη σύγκριση της γλώσσας της Γραφής προς τη γλώσσα των πάπυρων της ίδιας εποχής. Μόνο στη σύνταξη βρίσκει κάτι τι που να κάνει πιστευτή την ύπαρξη έλληνοεβραϊκής γλώσσας. μα το κάτι τούτο δεν είναι άρκετό για να παρδεχτούμε

την ύπαρξή της. Οι σημητισμοί εκείνοι δεν είναι και θεωρούμενοι. είναι έξαιρετικοί άνωμαλίες της στιγμής. Ο Ψυχάρης έξετάζει τη γόνιμη, καθώς τη λέει, θεωρία του Deismann, την άγνωστη ως την ώρα στη Γαλλία την παραδέχεται μόνο μερικά της επιχειρήματα τα βρίσκει κάπως υπερβολικά. Ζαλιζεται κανείς από τους έβραϊσμούς που σπουδαίοι έπιστήμονες άνακαλύψανε στη Γραφή. Ένας μάλιστα, ο Röhmert, μη γνωρίζοντας από την έξέλιξη της νέας Έλληνικής, πιστεύει πώς πρέπει στο έξέτασμα της γλώσσας της Γραφής, να ριχθούμε, όχι από την Έλληνική, άλλ' από την έβραϊκή γραμματική. Ο Ψυχάρης έξεναντίας, σύμφωνα με κάποιους σοφούς της Γερμανίας και της Άγγλίας, νομίζει πώς τίποτα δε μπορεί να γίνει για την κριτική άποκατάσταση του κείμενου των Έβδομήκοντα, και πιο πολύ ακόμα για το ζήτημα των έβραϊσμών, χωρίς τη γνώση της νέας ελληνικής. Όμως έχουν οι σοφοί τούτοι παράξενη ιδέα της νέας ελληνικής, δ-λως διόλου φανταστική. Τη συσταίνουν, μα διαλένε τα παραδείγματα τους από την καθαρεύουσα, που δεν άποδείχνει τίποτε, γιατί είναι γλώσσα του βιβλίου, γλώσσα τεχνητή. κ' έτσι πολλά τους παραδείγματα είναι ξενισμοί κολλημένοι με κλασσικά όνόματα. Ο Ψυχάρης λέγοντας νέα ελληνική, έννοεί τη γλώσσα που μιλιέται σήμερα στον κάμπο, καθώς λέει, και στο βουνό. Η γνώση τούτη μας είναι, όσο να πής, χρήσιμη για να κρίνουμε σωστά κάθε λογής έβραϊσμούς. Πολλοί από τούτους — κ' ιδώ ο Ψυχάρης το δείχνει με παραδείγματα — που πιστευτήκανε τελειωτικά πώς είναι έβραϊσμοί, δεν είναι παρά νεοελληνισμοί. Μάλιστα νομίζει πώς για να έχτημηθώ, καθώς άζει, ή Παλαιά Διαθήκη, σε φιλολογικό ντοκουμέντο που είναι, άνάγκη να μεταφραστώ ολοκληρωτή στη νέα ελληνική γλώσσα όσο πιο παίρνει δημοτικά. Μόλις κανείς πιστώ ή από τη νέα Έλληνική για να βοηθηθώ στη γλωσσική μελέτη της Π. Δ. πολλοί τάχα έβραϊσμοί ξεσκεπάζονται σαν πολύτιμα άρχίσματα, να πούμε, της ελληνικής καθώς μιλιέται σήμερα.

Ο Ψυχάρης την εργασία τούτη σύντομο υπόμνημα την όνομάζει για μεγάλο θέμα. Θέλησε, λέει, μέσα στις λιγοστές σελίδες του όχι τόσο να έξαντλώ το θέμα, όσο να δείξη μια μέθοδο. Έξέτασε τα κείμενα, χαρακτήρισε καθαρά τη μεταφραστική εργασία των Έβδομήκοντα, σταμάτησε σ' έβραϊσμούς, άπαράδεχτους (κι άπάνου στους έβραϊσμούς, γενικώτατα κάνει λογής λογής παρατήρησης και ξεχωρίσματα) σταμάτησε σ' έβραϊσμούς, άναγνωρισμένους. Κήρυξε την άξια και τη σημασία της νέας ελληνικής άπάνου και στο ζήτημα τούτο, της άληθινής, της άνό-

θευτης. Διέ βρέθηκε σι όλα σύμφωνα μήτε με τή γερμανική κριτική, μήτε με τήν αγγλική. Μολαταύτα διαλαλεί τήν αξία τῶ δυο μεγάλων τούτων κριτικῶν ἐργαστηρίων πού τὸ κάμαν ὄριμο γιὰ νὰ συζητηθῇ τὸ ζήτημα. Στὴ Γαλλία ἴσα με τήν ὥρα δὲν ἔγινε σχεδὸν τίποτε σ' αὐτὸ ἀπάνου. Ὁ Ψυχάρης θέλησε νὰ τὸ σπρώξῃ παραμπρός. Καὶ ξέρουμ' ἐμεῖς ποιά εἶναι τὰ σπρωξίματα καὶ ποιά τὰ δειξίματα τοῦ Ψυχάρη. Δυστυχῶς μοῦ εἶναι ἀδύνατο νὰ παραστήσω μέσα στὸ κουτσουρεμένο καὶ βιαστικό σημεῖωμα τοῦτο τὸν τρόπο, καθαρὰ, καὶ τὸ περπάτημα, καὶ τήν ἀξία, καὶ τήν πυκνότητά καὶ τὸ κοσκίνισμα καὶ τὴν οὐσία (μὲ ὅσο πιὸ λίγα λόγια καὶ φράσεις, μὲ ὅσο πιὸ πολλὰ παραδείγματα καὶ παραπομπὰς) τῆς ἐπιστημονικῆς κριτικῆς τοῦ Μερικὸι σπαρμένου στοχασμοῦ του, ὁ βιβλιογραφικὸς πλοῦτος του, κάποια τοῦ ὑποσημειώματα, ἄξαφνα ἐκεῖ πού μᾶς μιλεῖ γιὰ τὴν πρόθεσιν εἰς, γιὰ τὴ λέξη Λόγος, γιὰ τὸ περπάτημα, ἀνάμεσα στοὺς αἰῶνες, τῆς λέξης ἄφαντος, μᾶς θυμίζουν, ἀκόμα μιὰ φορά, πὼς ὁ Ψυχάρης κρατεῖ τὸ κοντύλι του ὅπως ὁ φυσιοδίφης τὸ μικροσκοπίον· καὶ πὼς πάντα πίσω ἀπὸ τὸ φυσιοδίφην κρύβει ἕνα φιλόσοφος, καὶ μέσα καὶ στὴ σοβαρότερη, γιὰ τὰ εἰδικώτερα θέματα, κριτική, ἀστράφτει μιὰ ψυχὴ.

2

Sophocle et Hippocrate a propos du «Philoctète a Lemnos» (Extrait de la «Revue de Philologie, de littérature et d'Histoire anciennes». Avril 1908. Paris Klincksieck).

Ἐδῶ καὶ κάμποσα χρόνια, ξεφυλλίζοντας τὸ Λέσιγγ, δὲ θυμᾶμαι καλὰ καὶ ἀνίσως στὴν «Ἀμμουριανὴ Δραματογραφία» του ἢ στὸ «Λαοκόνταν» του, —μπορεῖ καὶ στὰ δυο— σταμάτησα σὲ κάποιες ζωηρὲς γραμμὲς τοῦ μεγάλου κριτικοῦ, πού παρασταίνε μέσα σ' αὐτὲς, — ἴσα ἴσα φέρνοντας παράδειγμα τὸ «Φιλοκτήτη» —, τὴ φυσικότητα τοῦ Σοφοκλῆ, τὸν ὥμο καὶ σὰν ἀπὸ τοὺς δικούς μας τοὺς καιροὺς πραγματισμὸ του, καθὼς θὰ λέγαμε σήμερα, ἀντίθετα πρὸς τὴ γαντοφορεμένη, παντοῦ γιὰ πάντα, καὶ γιὰ τὸ σαλὸν κομψότητά τῶν γάλλων τραγικῶν. Ὁ Σοφοκλικὸς τοῦτος πραγματισμὸς δειχεται στὴν ἐπιστημονικὴ κεινὸρία μονογραφία τοῦ Ψυχάρη, πέρα καὶ πέρα, μ' ὅλο τὸ ὑπομονετικὸ φιλολογημένο καὶ διαβασμένο ψάξιμο τοῦ φιλόλογου καὶ μαζὶ μὲ ὅλη τὴν καλλιτεχνικὴ συγκίνηση τοῦ συγγραφέα τῶν «Ἀρχαίων» καὶ τῆς «Ἀρρωστῆς Δούλας», φανατικοῦ λατρευτοῦ τῆς Σοφοκλείας Μούσας.

Σωστά σωστά, ὁ Ψυχάρης μὲ τὸ νέο τοῦτο ὑπόμνημα, πού διαβάστηκε σὲ συνεδρία τῆς Ἀκαδημίας τῶν Ὁραίων Γραμμάτων καὶ τῶν Ἐπιγραφῶν, δὲ γυρεῖ παρὰ νὰ βοηθήσῃ, μὲ κάποιο χωριστὸ δικό του τρόπο, τὸ ζήτημα κάποιων στίχων τοῦ Φιλοκτήτη, καὶ νὰ τοὺς δώσῃ, ἐπομένως, ἕνα καθαρὸ νόημα.

Σ τ ἄ ρ ε ι γ α ρ αὐ μοι φοῖνιον τόδ' ἐκ βυθοῦ
κηκῶν αἶμα

Καὶ τὸ ἄλλο, τὸ ἀσύγκριτο χορικό:

Ἔπν' ὀδύνας ἀδάης, ὕπνε δ' ἀλγέων, —εὐαὲς ἤμιν ἔλθοις, —εὐαῖαν, ὄναξ, —δμῶσι δ' ἀντίχοις —
τὰνδ' ἀγλαν, δ τ ἔ τ α τ α ι ν ῶν.

Ὅλη του τὴ φιλολογικὴ σοφία τὴν ξοδεύει ὁ Ψυχάρης στὴν ἐρμηνεία καὶ στὸ ξεσκέπασμα τῶν

δυο ρημάτων: τοῦ στᾶζει καὶ τοῦ τέταται. Μόνον ἕνας ὁκνὸς κ' ἕνας κούφιος θὰ μπορούσ' ἐδῶ πέρα καταφρονετικὰ νὰ ζαρώσῃ τὰ φρύδια του. Δασκάλοι! Γραμματικοὶ! Εὐλα κούτσουρα! Ὁ σχολαστικισμὸς τοῦ χειρότερου εἶδους εἶν' ἐκεῖνος πού δέρνει τοὺς κούφιους καὶ τοὺς ὁκνοὺς, πού παρουσιάζονται σὰν ἰδεολόγοι, σὰν πλατιά μυαλά, σὰν πραχτικοί, σὰν ἐγκυκλοπαιδικοί, σὰν δλοζώντανοι, καὶ πού ἐκεῖνοι εἶναι τάληθινὰ ψοφίμια· κάθε φορά πού τοὺς ἀγναντεύει ἡ Ζωὴ, θὰ κράξῃ βέβαια, καθὼς ἐκράζε ὁ Ζαρατούστρας: «Ἐχὼ ἀνάγκη ἀπὸ συντρόφους ζωντανούς, ὄχι ἀπὸ συντρόφους πεθαμμένους, ἀπὸ ψοφίμια πού τὰ φορτώνουμαι στὸν ὥμο ὅπου κι ἂν πάω». Γιὰ τοῦ εἶδους αὐτοῦ τοὺς ἀεροχυπημένους καὶ τοὺς ἀεροκοπανιστάδες δ κ. Κούσουλας, ἄξαφνα, ὅταν μιλῇ γιὰ τὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα, καὶ ὁ μέγας Λεονάρδος ὁ Νταβίντης, ὅταν, ἀντί, σὰν ὅλους τοὺς ἄλλους γύρω του, νὰ μείνῃ χάσκοντας μπροστὰ στὸ πανώριο ἄγαλμα τὸ ἀρχαῖο τὸ πρωτόγαλτο ἀπὸ τῆς γῆς τὰ βᾶθη, βγάνει τὸ διαδήτη του, ἤσυχα, καὶ ἀρχίζει, δασκαλικώτατα, καὶ τὸ μετρεῖ, οἱ δύο τοῦτοι, δ κ. Κούσουλας καὶ ὁ Λεονάρδος, μπορεῖ καὶ νὰ μὴ διαφέρουν διόλου. Πὼς μπορεῖ νὰ νοηθῇ ἀπὸ λόγου τοὺς ἔργο σὰν τοῦ Ψυχάρη;

Γιὰ νὰ μᾶς δώσῃ νὰ πάρουμε μυρουδιὰ ὁ ἑλλητιστὴς ἀπὸ τὴ σωστὴ τὴν ἐννοια καὶ μιᾶς λεζούλας (γιατί καθὼς γιὰ τὴν πλάση, ἔτσι καὶ γιὰ τὸ νοῦ, καὶ τὰ μεγάλα καὶ τὰ μικρὰ μπορεῖ νὰ δουλεύουν ὅμοια πρὸς ἕνα σημαντικὸ ἀποτέλεσμα, καὶ πολλὲς φορές ἡ βαθειὰ χαρὰ πού μᾶς προξενεῖ ἕνα ἀριστούργημα πηγάζει ἀπὸ τὸ ὅτι μπήκαμε στὸ νόημα καὶ τῶν ἐλαχίστων του) πρέπει νὰ ξερῇ ἀνετα καὶ σωτὰ νὰ μεταχειρίζεται στὰ χέρια του τὸν ὑπερβάμαστο μηχανισμό τοῦ ἀνθρώπινου λόγου. Ὁ Ψυχάρης μιλώντας μας γιὰ τὰ δυο σιχάκια τοῦ Σοφοκλῆ, χωρὶς χρώματα καὶ τεντώματα καὶ καμώματα, μὲ μόνον τὴν ξερή, τὴν ἀλγεβρικὴ σχεδόν, τὴν ἤσυχη καὶ τὴ λακωνικὴ τὴ γλῶσσα τῆς ἐπιστήμης του, μὲ τί φῶς πού λούζει τὸ θεῖο ποιητὴ καὶ πόσο κοντὰ πού μᾶς φέρνει, γιὰ νὰ τὴν ψάξουμε κ' ἐμεῖς, τὴν ἀσύγκριτα μαστορεμένη τέχνη του!

Ὁ Σοφοκλῆς ζωγραφίζει τὴν ἀρρώστια τοῦ Φιλοκτήτη ἀσυγκράτητα μὲ ὅλα τῆς τὰ χάλια τὰ παθολογικά, χωρὶς νὰ ἐμποδιστῇ ἀπὸ καμιά λεπτομέρεια, καὶ ἀπὸ τὴν πιὸ σκληρὴ κ' ἔτσι ψυχολογικώτατα μᾶς ἀναλύει τὸν ἀρρωστο. Δυὸ σημαντικὰ σημεῖα, μέσ' ἀπὸ τὸ Φιλοκτήτη πού μένουν ὡς τώρα ἀπαράτηρητα, μ' ὅλες τὶς σοφὲς ἐκδόσεις τοῦ Σοφοκλῆ καὶ μ' ὅλα τὰ σχόλια καὶ μ' ὅλες τὶς κριτικὲς μελέτες ἀπάνου σ' αὐτόν, τότε βοήθησε τὸν Ψυχάρη νὰ τὰ ξεδιαλίσῃ ἡ προσεχτικὴ σπουδὴ τοῦ Ἱπποκράτη. Σὰν ἕνα Claude Bernard, ἀνάμεσα στοὺς ἀρχαίους, βλέπει τὸν περίφημο Ἀσκληπιάδην, καὶ σὲ τοῦτο θυμίζοντας τὸ μεγάλο του παθερό, πού γνώριζε μὲ τέτοιες ἀναπάντεχες ὥραϊες παραβολὲς πρὸς τὰ νέα, νὰ ξεκαθαρίσῃ τὰ παλιά. Καὶ μὲ τιμὴ ἀναφέρει τὸνομα τοῦ Λιττρέ· μέσα στὸν αἰῶνα, πού βασιλεύει σὲ ὅλα καὶ γιὰ ὅλα ὁ εἰδικὸς, ἐκεῖνος, μαζὶ, φιλόλογος, γιατρός, φιλόσοφος, ἀφῆσε μνημεῖο τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας ἀπὸ τὰ ὠραιότερα, τὴν ἐκδοσὴ τοῦ Ἱπποκράτη σὲ δέκα τόμους. Ὅμως οἱ ἀρχαῖοι κάθε τι πού ἐμεῖς τὸ βλέπουμε τώρα μὲ τοὺς εἰδικούς, κομμηχιαστά, τὸ ξαγναντεύαν ἀλομμάτιαστα καὶ ὁλοκληρωτικά, νὰ πούμε. Σὰ ζωντανὰ λουλούδια, λείει, τοὺς μωσκοβολοῦσαν τοὺς ἀρχαίους τὰ ξεραμένα φύλλα πού τὰ φυλάμε σήμερα στίς βοτανόθῃκες μας. Ὁ Ἱπποκράτης

εἶναι νοῦς ἀπὸ τοὺς πιὸ καταπληχτικούς, ἀπὸ τοὺς πιὸ καινοτόμους πού γινήκανε. Μὰ δὲ θὰ πῇ μὲ τοῦτο πὼς ἀνακάλυψε τὴν γιατρικὴ μὲ κανένα μαγικὸ ραβδί. Ἐχει τὴ θέση του καὶ αὐτὸς, μεγαλώτατη καὶ ξεχωριστὴ, σὲ μιὰν ἀδιάκοπη προκοπὴ τῆς γιατρικῆς μέσα στοὺς ἀρχαίους Ἕλληνες. Ἡ γιατρικὴ λογαριαζόταν πολὺ ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες, κ' εἴτανε μιὰ ἀπὸ τὶς σημαντικώτερες φροντίδες τῆς καθημερινῆς τους ζωῆς. Ὁ Ἱπποκράτης, κάμποσα χρόνια στὴν ἡλικία μικρότερος ἀπὸ τὸ Σοφοκλῆ, μὰ πάντα τοῦ ἴδιου καιροῦ μὲ κείνον. Τίποτε δὲ μᾶς ἐμποδίζει νὰ δεχτοῦμε πὼς εἶχε φτάσει ὡς τὸ Σοφοκλῆ ἡ φήμη τοῦ Ἱπποκράτη. Κάπου θὰ εἶχε γρηκίσῃ νὰ μιλάνε γιὰ τὸν περίφημο γιατρό. Κι ἂν δὲν ἦρθε στὴν Ἀθήνα ὁ Ἱπποκράτης, λειτουργοῦσαν λατρεῖα στὴν Ἀθήνα. Ἐπειτα ὁ Σοφοκλῆς εἴτανε ἱερέας τοῦ Ἀσκληπιοῦ. Σύνθεσε καὶ ὕμνο πρὸς τιμὴν του. Κάποια παράδοση ἀναφέρει πὼς δέχτηκε στὸ σπῆτι τοῦ τοῦ θεοῦ Ἀσκληπιοῦ. Ἐγίνε καὶ στρατηγός. Θὰ γνῶρισε ἀπὸ νεκρούς καὶ ἀπὸ λαθωμένους. Πρέπει νὰ λογαριάσουμε καὶ τὴν ἀχόρταστη περιέργεια πού χαρακτηρίζει τὸ νοῦ του. Τὶς μεταχειρίστηκε στὸ θέατρό του ὅλες τὶς πηγὲς τοῦ δημικοῦ κύκλου, καὶ τῶν ἡρωϊκῶν μύθων· ὅλα τὰ ἐξάντλησε. Δὲ μπορούσε νὰ μείνῃ ἀδιάφορος μπροστὰ στὴν ἀρρώστια. Καὶ τοῦ Αἰάντα ἡ τρέλλα, ἀρρώστια· καὶ αὐτὴ σωστά, ἐπιστημονικὰ ζωγραφισμένη. Τὰ ξετάζει ὅλα τούτα ὁ Ψυχάρης, καὶ μὲ τὴν πολυμαθεία του, καὶ μὲ τὴ μακριὰ ματιά, νὰ πούμε, τοῦ συλλογισμοῦ του, βρίσκει πὼς μοιάζουνε καταπληχτικὰ ἡ σκηνὴ πού παρασταίνεται, στὸ Φιλοκτήτη, ἡ κρίσις τῆς ἀρρώστιας του, καὶ ἡ δεινὰ ἱπποκρατικὴ συγγραφή. Προσεχτικὰ προσεχτικὰ ἐξετάζει ὁ Ψυχάρης τὰ ἱπποκρατικὰ βιβλία καὶ βρίσκει πὼς ὀρισμένη σκηνὴ τοῦ Φιλοκτήτη (ἐκεῖνα τὰ στᾶζει, ἐκεῖνα τὰ αἰμορραγῆς φλέβη), εἶναι ὅλως διόλου ταιριαστὴ μὲ τὴν ἱπποκρατικὴ διδασκαλία· ὁ ποιητὴς σὰ νὰ μεταφέρει στὴ γλῶσσα του ἕνα κλινικὸ μάθημα τοῦ Ἱπποκράτη!

Ἀπὸ τὸν καιρὸ τοῦ Ὀμήρου ὡς τὸν καιρὸ τοῦ Ἱπποκράτη ἡ τέχνη τοῦ γιατροῦ καὶ ἡ τέχνη τοῦ Λόγου βρίσκονται στενῶτατα σχετισμένες. Γιατρικὲς γνώσεις φιλοτιμούνταν νὰ δείχνουν ὡς κ' οἱ λυρικοὶ ποιητές. Ὁ Ψυχάρης πλατιά μιλεῖ γιὰ τὶς περίφημες μελέτες τοῦ γιατροῦ Ντάρεμπεργ ἀπάνου στὸ θέμα τοῦτο. Γίνεται μέσα σ' αὐτὲς κάποιος λόγος καὶ γιὰ τὸ Σοφοκλῆ· ὅμως ὁ Ψυχάρης βρίσκει πὼς δὲν εἶναι ἀρκετὸς ὁ λόγος τοῦτος· καθὼς πάλι βρίσκει ἄδικους κάπως τοὺς νεώτερος κριτικούς, ὅταν, ἀποκλειστικὰ, χαρακτηρίζουν κάποια κομμάτια τοῦ Εὐριπίδη «αὐτόχρημα ἱπποκρατικούς ἀφορισμούς», καὶ διαλαλοῦνε τὸ νατουραλισμὸ τοῦ ποιητοῦ τοῦ «Ἡρακλῆ μινόμενου» (Welcher naturalismus!) καὶ τὴ φωτισμένη περιέργεια τοῦ φιλοσοφικοῦ νοῦ τοῦ Εὐριπίδη γιὰ τάντικείμενα τῆς γιατρικῆς. Δὲν πρέπει νὰ ξεχνούμε, μᾶς λέει ὁ Ψυχάρης, πὼς λογῆς λεπτομέρειες τέτοιες, ὅμοια φιλολογημένες καὶ ὅμοια πραγματιστικὲς, τίς ἔχει καὶ ὁ Σοφοκλῆς στὸ Φιλοκτήτη. Μάλιστα ὁ Εὐριπίδης δὲν ἀλλάζει στὸ διάλεμα τοῦ ἀρρωστοῦ πού ζωγραφίζει: ἡ ἴδια περίπτωσις τρέλλας μὲ τὸν Ὀρέστη, μὲ τὸν Ἡρακλῆ, μὲ τὶς Βάνχες, μὲ τὴ Μήδεια. Στὸ Σοφοκλῆ ἄλλος ὁ Αἰάντας, ἄλλος ὁ Φιλοκτήτης. Τὸ σωστὸ εἶναι νὰ μὴ θυσιάζεται ὁ ἕνας στὸν ἄλλο, μὰ νὰ σπουδάζονται κ' οἱ δύο.

Τὸ ἑλληνικὸ κάλλος, —σημειώνει ἀκόμα— μαζὶ ψυχικὸ καὶ πλαστικὸ, μὲ ἐπιφάνεια καὶ μὲ βάθος, ἔχει ἀνάγκη ψυχολογικὰ νὰ ἀναλυθῇ γιὰ νὰ τὸ νοιώ-

σούμε πλατιά βαθιά. Και ζωγράφω δειγμά μιας τέτοιας σοφής όσο και λεπτής ψυχολογικής ανάλυσης μάς φέρνει ο Ψυχάρης, με το ξέτασμα που κάνει και με την κεινότητα εξέγηση που δίνει του χορικού του "Υπνου α' Υπν' δδύνας άδαής, ύπνε δ' άλ γέων», βρίσκοντάς το υπεράνθρωπα μαστορεμένο, και μιας εντέλειας απερίγραπτης. "Ο επίλογος της όχι πολυσέλιδης, μα τόσο ουσιαστικής, αὐτῆς μονογραφίας έπρεπε να μεταφραστῇ δλ'ακέρως για να δώτῃ μιὰ καθαρὴν ιδέα με τί τέχνη ὁ Ψυχάρης ξέρει και ταιριάζει τὴν άσυγκίνητη έπιστημονική έρευνά προς τὴ φλόγα τῆς λογοτεχνικῆς θεωρίας. Ζωγράφει τὴ μεγάλη του χαρὰ όταν ἴδῃ στὸν "Υπνοκράτη μέσζ, ὅττω ἀπὸ δίσκολα πολυχρόνια διαβάσματα, τὴν υποστήριξη τῆς γνώμης του πὼς ὁ Φιλοχτήτης παρασταίνεται στὸ χορὸν τοῦ "Υπνου κοιμισμένος μ' άνοιχτά μάτια. Καί τελειώνει λυρικά σχεδὸν ὁ σοφοκλεοάτρης μαστορευτῆς τῆς «Άρρωστης Δούλας»: «Τὸ ὑπόμνημά μου τοῦτο δὲν εἶναι, παρὰ μιὰ δοκιμή. "Αδράξαι τὴν εὐκαιρία, παραστικά, νὰ χαιρετήσω τὸ μεγάλο τὸ Σοφοκλῆ, θερσκειντικά νὰ προσκυνήσω τὴν ἑλληνική ὁμορφιά, τὴ μόνη τέλεια, καί στὴν Τέχνη καί στὴν "Ιδέα, κι ἀπ' ὅσες λάμπανε στὸν κόσμος».

3

K. BRUGMANN. Schrift- und Volkssprache und die «Sprachfrage» der heutigen Griechen. (Compte rendu bibliographique de la «Revue des etudes grecques». Janvier-Fevrier 1908. Paris. Leroux

Εἶναι γνωστὴ ἡ μικροκάμωτη, σὰν πετράδι, μὰ σὰν πετράδι πολὺτιμη μελέτη τοῦ μεγάλου γερμανοῦ καί παγκόσμιας φήμης γλωσσολόγου Βρούγγμαν, ἡ μεταφερμένη καί στὴν Ἑλληνική ἀπὸ τὸ Λέκα Ἀρβανίτη, γιὰ τὸ γλωσσικὸ μας τὸ ζήτημα. Περιττὸ νὰ αναποῦμε πὼς με τὴ μελέτη τοῦ Βρούγγμαν, ὅστερ' ἀπὸ τὸ βιβλίον τοῦ Κρουμπάχερ, νὲο νικητῆριο δρόμο σημαντικώτατο σημείωσεν ἡ "Ιδέα μας πέρα στὸ στάδιο τῆς τρανῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἐπιστήμης. Μὰ δὲν εἶναι περιττὸ ν' ἀντιφάσωμε ἰδῶ λίγα λόγια τὴν κρίση τοῦ Ψυχάρη γιὰ τὴ μελέτη τοῦ Βρούγγμαν. Κρίση πού βάλθηκε στὴν «Ἐπιθεώρηση γιὰ τίς Ἑλληνικές σπουδές» καί πού εἶναι ἀπὸ τὰ σύντομα γραφίσματα τοῦ Ψυχάρη τὰ πῶς μετρημένα, καί τὰ πῶς δυνατά, τὰ πῶς γαλήνῃ καί τὰ πῶς έντονα, τὰ

πῶς εὐγενικά καί τὰ πῶς δυσκολοπολίμητα. Ἀρχίζει ἀπὸ τὸ πορτραῖτο τοῦ μεγάλου ἐπιστήμονα, τοῦ κορυφαίου σήμερα καί τοῦ δασκάλου ὅλων τῶν γλωσσολόγων Εὐρώπης καί Ἀμερικῆς. ἡ ζωῆς, διαπεραστικός, τσουχτερός πρὸ πάντων, ἀρματωμένος με ὅλα τὰ ὅπλα τοῦ κριτικοῦ νοῦ· τὸ ὕψος του εἶναι ἡ ἔκφραση μιᾶς σκέψης τελημένης καί ἀπροσποίητης. Τὸ κοντύλι του, σὰ νὰ τὸ τρυπᾷ τὸ χαρτί τὸ σο δυνατό βουτᾷ σ' αὐτό. Ἡ λογική καί τὸ πάθος, δὴ τόσο ὠραῖα πράγματα κάθε φορὰ πού ταιριάσουν, δίνουνε σὲ ὅ τι γράφει ὁ Βρούγγμαν, τὸ χάρισμα τὸ σπάνιον σ' ἓνα συγγραφέα τὴν εὐγλωττία. Καί γιὰ νάχη τὸ πάθος καί τὴν λογική, τὸν εἶπανε βίαιον· ὁ νομὸς πού παίρνει ὁποῖος ὑπερασπίζεται τὴν ἀλήθειά κατὰ τῆς πλάνης. Μὰ στὴν προκείμενῃ μελέτῃ δὲν ἔχει πέραση τὸ ὄνομα τοῦτο. Ὁ μαστορεὺς γλωσσολόγος ἔφτασε σήμερα σ' ἓνα βαθμὸ ὕψους γαλήνης βλέπει τὰ ζητήματα ἀπὸ ψηλά, νὰ ποῦμε, καί ἡσυχά, σὲ τρόπο πού μάς θυμίζει κάποτε τὸ Γκαίτε· γιὰτί κάτι τι ἀπὸ τὸ Γκαίτε ὑπάρχει μέσα σὲ κάθε Γερμανὸ πού στοχάζεται.

Ὁ Βρούγγμαν κηρύσσεται ἐναντίος τῆς Καθαρεύουσας. Παίρνει τὸ μέρος τῆς δημοτικῆς, καθὼς λέμε καταχερηστικά τὴ γλῶσσα πού ἔπρεπε νὰ λέγεται, σωστότερα, νέα ἑλληνική. Ὅλοι σήμερα στὴ Γερμανία, ὅσοι γνωρίζουνε καί σπουδάζουνε τὰ νέα Ἑλληνικά, εἶναι δημοτικιστές. Νὰ ὁ Κρουμπάχερ, νὰ ὁ Ντίτεριχ, νὰ ὁ Τούμπ, πού τὴ Γραμματική του μάλιστα τὴν ἐπιθεώρησε ὁ ἴδιος ὁ Χατζιδάκις. Κι ὁ Βρούγγμαν θέλει στὴ φωνολογία καί στὸ τυπικὸ καί στὰ οὐσιαστικώτερα τῆς σύνταξης ὁ γραφτὸς μας λόγος νάκολουθήσῃ τὴ ζωντανὴ γλῶσσα τοῦ λαοῦ, γιὰ νὰ εἶναι λόγος ὀργανικός, κι ἔχι ἄψυχος μηχανισμός. Ὅσο γιὰ μερικά καθέκαστα στὴν κατὰσκευή, καί πρὸ πάντων ὅσο γιὰ τὸ λεξικό, δὲ μπορεῖ νὰ πάη χαμένη, λέει, ἡ ἐργασία τῆς Καθαρεύουσας. Μὰ τοῦτο ἴσα ἴσα εἶναι καί τὸ δικό μου τὸ πρόγραμμα, φωνάζει κι ὁ Ψυχάρης. Ὅμως ὁ Βρούγγμαν δὲν τὸ υποψιάζεται τοῦτο· γιὰτί ὅσο κι ἂν ἀσφαλτά βλεπὲι τὸ γλωσσικὸ μας ζήτημα ἀπὸ τὴ θεωρητικὴ του ὄψη, ὅταν θέλῃ νάμπῃ μέσα στὴς λεπτομέρειες, δὲν εἶναι ἀρκετά, δὲν εἶναι καλὰ πληροφορημένος. Ὅσο κι ἂν ἀναφέρει τιμητικὰ στὴ μελέτῃ του ὁ Βρούγγμαν τὸ ὄνομα τοῦ Ψυχάρη, φαίνεται πὼς τὸ ἔργο τοῦ Ψυχάρη δὲν τὸ μύριστηκε ἀκόμα τί λογὴς εἶναι πραγματικὰ καί πὼς μπορεῖ κανεὶς νὰ γνωρίζῃ σήμερα τὴ δουλειὰ τῶ δημοτικιστῶν, ἐπομένως καί τὸ ἴδιο τὸ ζήτημα, χωρὶς μπροστὰ του νάχη τὰ πολυάριθμα, καί στὴ γαλλικὴ καί στὴν ἑλληνική, βιβλία τοῦ Ψυχάρη, τὰ ζηγητικὰ καί

διαφωτιστικὰ τῆς ιδέας; Γιὰ τοῦτο τὴ πολλὴς ἀνακρίβειες πέφτει ἡ μελέτη τοῦ γερμανοῦ σοφοῦ, καί εἶναι ἄδικος ἐκεῖ πού κρίνει τοὺς ὁπαδοὺς τῆς δημοτικῆς. Ὅσο γιὰ τὴν κατηγορία πού μοῦ πετᾷ, — ἑξακολουθεῖ ὁ Ψυχάρης, — λέγοντάς με ριζοσπαστικὰ, ὑπερβολικὰ, καί φανατικὰ, ἡ κρίση του μοῦ φαίνεται μισή, βιαστικὴ, ἄδικη. Τὸ σωστὸ θὰ εἴτανε νὰ ἀναφερθῶνε ὅλα τὰ παραδείγματα τοῦ φανατισμοῦ μου, ἓνα πρὸς ἓνα, καί νὰ συζητήσουμε ἀπάνου σ' αὐτά. «Εἶμαι βίβαιο»· θέβλεπε πὼς ἄδύνατο νὰ γίνουν ἀλλοιώτικα τὰ πράγματα. Κι αὐτὸς ὁ Καρκαβίτσας πού περᾷ πὼς μεταχειρίζεται με μέτρο τὴ γλῶσσα, καί πού κι ὁ ἴδιος τὸ πιστεύει, συχὰ κι αὐτὸς τραβᾷ τὸ σκοινί, γιὰτί ἐννοίωσε πὼς καί τότε χρειάζεται κανεὶς νὰ εἶναι ὑπερβολικός. Πρῶτα κι ἀπ' ὅλα, στὸ γλωσσικὸ μας ζήτημα, πρέπει νὰ λογαριάζῃς τὴν ἀφορμὴ του, τὸ σκοπὸ του, τὸ πραχτικὸ του νόημα. Πρῶτα κι ἀπ' ὅλα πρέπει νὰ συλλογίζεσαι τὰ παιδιά. Μιὰ γλῶσσα γίνεται γιὰ νὰ μαθαίνεται. Μὰ γιὰ νὰ εἶναι δυνατό τὸ μάθημά της, χρειάζεται μιὰ γραμματικὴ. Κι ἀπὸ τὴν ἀνάγκη τούτη, πού δὲ θέλουμε νὰ τὴν ἀναγνωρίσουν, προέρχονται οἱ πῶς πολλὲς παρεξηγήσεις».

Ἵστερ' ἀπὸ τὰ λόγια τούτα πού θαρρεῖς πὼς τὰ γιομίζει ὁ ὀρθός, ὁ αἰώνιος Λόγος, ὁ Ψυχάρης τελειώνει τὸ βιβλιογραφικὸ του σημείωμα, τονίζοντας καί μιὰν ἄλλη ἀδικία ἀπὸ κακὴς πάντα πληροφορίες — τοῦ μεγάλου γλωσσολόγου τὴν ἀδικία του πρὸς τὴ λογοτεχνικὴ κίνησι τῆς "Ιδέας, τὴ μόνη κίνησι πού θάδειχνε τὴ δύναμη καί τὴ ζωὴ τῆς πῶς πολὺ ἀπὸ κάθε θεωρητικὴ συζήτηση. Ὁ Ψυχάρης περιορίζεται νὰ ἀναφέρῃ τὰ ὀνόματα κάποιων ποιητῶν καί κάποιων πεζογράφων γιὰ νὰ δείξῃ πὼς καί πόσο, καί ἀπὸ τὴ μεριὰ τούτῃ, περπάτησε μπροστὰ τὸ ζήτημα, καί πόσο ἀξίζει νὰ γνωριστῇ πῶς φροντισμένα, καί γιὰ τοῦτο, καί νὰ τιμηθῇ. Ἡ κρίση τούτῃ τοῦ Ψυχάρη γιὰ τὸ Βρούγγμαν δὲν εἶναι παρὰ μιὰ περίληψη καί μιὰ δεύτερη, νὰ ποῦμε, ἔκδοσι τοῦ «Μικροῦ πρόλογου» πού ἔβαλε μπροστὰ στὴν «Ἀπολογία» του.

4

Οἱ γραμμὲς μου τοῦτες δὲν εἶναι παρὰ ἀπλὰ περιληπτικὰ σημειώματα, παρμένα ἀπὸ τὸ διάβασμα τῶν νέων τούτων μελετῶν τοῦ Ψυχάρη, σύμφωνα με τὴν ἐντύπωσι πού μοῦ προξενήσαν. Τὸ σωστὸ εἴτανε νὰ γραφτῇ, γιὰ τοῦτες, ὅτι ἔπρεπε νὰ γραφτῇ, ἀπὸ ἄνθρωπον ἑλληνιστῇ κ' ἐπιστήμονα, ὅχι ἀπὸ ἀπλὸ τραγουδιστῇ καί φιλικαναγνώστῃ, σὰν ἐμένα. Μὰ ἔδω πού ὅλα μας εἶναι ἀνάποδα, χρειάζονταν καί τοῦτο. Τὸ πρᾶμα δὲν εἶναι καί πολὺ παράξενο, ὅταν ὁ τραγουδιστῆς εἴμ' ἐγώ, κι ὁ ἐπιστήμονας πού κοίταξα, ὁ Ψυχάρης.

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

Γ. ΝΤ' ΑΝΝΟΥΝΤΣΙΟ

Η ΤΖΟΚΟΝΤΑ*)

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ Ν. ΠΟΡΙΩΤΗ

ΣΚΗΝΗ Β'.

(Προβαίνει μέσα ἀπὸ τίς ποδοθήρες ἡ Φραντζέσκα Ἀδὸνῃ τὴν ἀκολουθεῖ ὁ Λορέντζος Γάδδης ὁ γέρος).

ΦΡΑΝΤΖΕΣΚΑ. — Κύττα ποῖνε σοῦ φέρνω;

ΣΥΛΒΙΑ (με ἀγωνία). — Κ' ἡ Μπεάτα; ἡ Μπεάτα;

ΦΡΑΝΤΖΕΣΚΑ. — Ὁχρὸν σὲ λίγο. Τὴν ἄφησα με τὴ Φαουστίνα. Ἦρθα μπροστὰ γιὰ νὰ μὴ φτάσῃ κοντὰ σου ξαφνικά...

*) Ἡ ἀρχὴ τοῦ στο παρασμένο φύλλο.

ΣΥΛΒΙΑ. — Καλὲ μου δάσκαλε, τί χέρες σὰς χρεωστῶ!

(Ὁ γέρος κάνει τὸ ἄδελο τὸ κίνημα νάπλωσῃ τὰ χέρια πρὸς αὐτὴ. Καί ἡ Συλβία σκύβει ἐλαφρὰ καί τοῦ προτείνει τὸ μέτωπο, πού με τὰ χεῖλη του τὸ ἀγγίζει ἐκείνος).

ΛΟΡΕΝΤΖΟΣ. — Πόσο εὐτυχὴς εἶμαι πού σὰς ξαναβλέπω, καλὴ μου Συλβία, καί σὰς ξαναβλέπω καλὰ πῶς καί γερὴ! Ἡ θάλασσα σὰς ὠφελεῖ. Ἡ θάλασσα εἶναι μάλιστα πάντα ἡ μεγάλη ἡ περηγὸν ρήτρα. Ἐκεῖ κάτω, στὸ Κάστρο τῶν Μαρμαρῶν, πολὺ σὰς εἶχαμε στὸ νοῦ.

ΣΥΛΒΙΑ. — Δὲν εἶναι τόσο μακριὰ ἀποδῶ τὸ Κάστρο τῶν Μαρμαρῶν.

ΛΟΡΕΝΤΖΟΣ, (δείχνοντας τὰ μακρινὰ ἀντογάγια). — Εἴν' ἐκεῖ κάτω, κάτω ἀπὸ τὴ Σεραβέτσα, δῶθε ἀπὸ τὴ Μάσσα.

(Κυττάζοντε ἀπὸ τὰ τζάμια στὴν ἀπόσταση).

ΦΡΑΝΤΖΕΣΚΑ. — Πὼς φτάνουνται καλὰ σήμερα τὰ βουνὰ τῆς Καρράρας! Μπορεῖς νὰ μετρήσῃς τίς κορυφές μιὰ μιὰ. Δὲ θυμοῦμαι ἄλλη μέρα τόσο φεγγερὴ σὰν αὐτὴ. Ποιὸς εἴτανε μαζί σου, Συλβία; Ἡ Σερηνούλα; Μοῦ φάνηκε πὼς τὴν εἶδα νὰ φεύγῃ πρὸς τὴ θάλασσα. Καί, νὰ καί τὰ ἔχνη της:

φύκια, κοχύλια, ἄστρα τῆς θάλασσας.

(Δείχνει τὸν παιδιάτικο τὸ θησαυρὸ, πού εἶναι σκορπισμένος χάμου).

ΣΥΛΒΙΑ. — Ναί, εἴτανε μαζί μου πρωτῆτερα.

ΛΟΡΕΝΤΖΟΣ. — Ποιὰ εἶναι ἡ Σερηνούλα;

ΦΡΑΝΤΖΕΚΑ. — Μιὰ μικρὴ τρελλὴ τοῦ δρόμου.

ΣΥΛΒΙΑ. — Μιὰ πού βλέπει δράματα κ' ἔχει τὸ χάρισμα τοῦ τραγουδιοῦ· ἓνα πλάσμα ὄνειρο κι ἀλήθεια, πού μοιάζει ἱσκιὸς θαλασσινός. Ὅταν τὴ γνωρίσετε καί θὰ τὴν ἀγαπήσετε ὅπως ἐγώ. Ἀμα τὴν ξέρῃ κανεὶς, ἀμα τὴν ἀκούῃ νὰ μιλά, καταλαβαίνει πολλὰ πράματα βαθυά. Ἀληθινὰ, θὰ σὰς φανῇ τέλεια: πάντα νὰ δίνῃ καί ποτὲ μὴ ζητῇ.

ΛΟΡΕΝΤΖΟΣ. — Σὰς μοιάζει σ' αὐτό.

ΣΥΛΒΙΑ. — Ὡμίνα, ὅχι. Ἦθελα καί νὰ μποροῦσα νὰ τῆς ἐμοιάζα σ' αὐτό· μὰ τὸ πὼς μοῦ ἀπόλειψε καί με νίκησεν ἡ πλάνη τῆς ζωῆς. Τί τυφλωμός! Τόσα ζήτῃα, ὥστε γιὰ νὰ τὰποχτήσω, κατάντησα καί ψέμμα νὰ πῶ: ἐγώ! Καί νὰ με μισερὴ, κολοβή, γιὰ ποιὴν τῆς ψευτιάς μου. Εἶχα ἀπλώσει παραπολὺ ὀρμητικὰ τὰ χέρια πρὸς ἓνα ἄγαθό, πού μοῦ εἴτανε ἀποκλεισμένο ἀπὸ τὴ μοῖρα. Δὲν παραπονιέμαι, δὲ θρηνῶ. Ἀφοῦ εἴν' ἀνάγκη νὰ ζῶ, θὰ ζήσω. Ἵσως μιὰ μέρα εἰρηνέψῃ ἡ ψυχὴ μου.